

Kompetencje partnera komunikacyjnego w kontakcie z dzieckiem z opóźnionym rozwojem mowy

Komunikacja jest oparta na naprzemienności, dialogu z drugą osobą. Dlatego bardzo ważną rolę w procesie komunikacji odgrywa partner komunikacyjny. Partner komunikacyjny jest definiowany jako „każda osoba (rodzic i/ lub terapeuta) zaangażowana w interakcję komunikacyjną, aktywnie współpracujący z rozmówcą i pomagająca mu przekazać bądź zrozumieć komunikat.” Partner komunikacyjny powinien znać sposób porozumiewania się użytkownika AAC, ponieważ jest częścią indywidualnego systemu komunikacji, w którego skład wchodzi również:

- pomoce do komunikacji
- aktualne sposoby porozumiewania się
- strategię komunikacyjne
- system motywacji
- odpowiednia pozycja podczas komunikacji, siedzisko
- przekaz wspomagany
- sposób dostępu (sposób odbioru aktywności, kod komunikacyjny dziecka, sposób dostępu do urządzeń)
- przeszkoleni partnerzy komunikacyjni

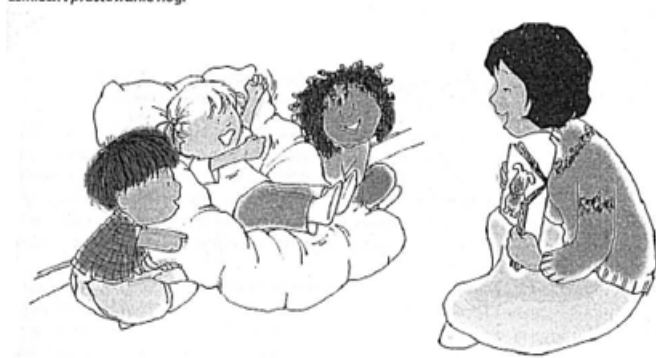
Taka osoba powinna posiadać kilka ważnych umiejętności, które ułatwią jej komunikację z użytkownikiem AAC.

Obserwacja, czekanie i słuchanie to elementy kluczowe do zmotywowania dziecka do komunikacji z tobą. Umożliwiają one skuteczny początek interakcji. Jeśli będziemy uważni w kontakcie z dzieckiem zaczniemy dostrzegać jego inicjatywy, jeśli będziemy za nim podążać nauczymy się na nie odpowiednio zareagować. Ważne jest to, żeby wychwycić powtarzalność zachowań dziecka w określonych sytuacjach, by nadać im znaczenie komunikacyjne.

Obserwacja pozwala na rozpoznawanie potrzeb stojących za danym zachowaniem i tym samym przypisywanie mu prawdopodobnych funkcji. Podczas obserwacji zwracamy szczególną uwagę na

dziecko, patrzymy na jego swobodną aktywność. Pozwala nam to dowiedzieć się czym ono się interesuje lub co stara się nam przekazać. Uważna obserwacja służy wychwyceniu ruchów ciała lub wyrazu twarzy, które mogą wskazywać na zainteresowanie dziecka danym przedmiotem/ aktywnością. Bardzo ważne jest to aby podczas obserwacji skupić się właśnie na ruchach, mimice dziecka, dźwiękach które wydaje podczas zabawy. Dzieci z opóźnionym rozwojem mowy mogą mieć trudność z wydawaniem dźwięków lub zmianą pozycji, dlatego należy zwracać uwagę nawet na najdrobniejszy przejaw komunikacji.

Zuzia, która ma mózgową porażenie dziecięcę, okazuje zainteresowanie obrazkiem psa poprzez uśmiech i prostowanie nóg.

Źródło: E. Weitzman, J. Greenberg „Razem uczymy się mówić”

Czekanie daje dziecku okazję do inicjowania interakcji. Pozwala mu przejąć stery w zabawie. Czekając na ruch, sygnał ze strony dziecka dajemy mu czas na podjęcie działania. Nasza postawa podczas czekania na interakcje dziecka jest również bardzo ważna, należy okazać zainteresowanie, ale nie być przy tym nachalnym i dać mu przestrzeń. Można okazać swoje zainteresowanie pochylając się w jego kierunku, uśmiechać się, patrzeć na niego wyczekująco, wyglądać na osobę ożywioną, oczekiwać aktywnie na każdy przejaw interakcji ze strony dziecka. Naszą postawą komunikujemy: „Ty tu rządzisz, wiem że potrafisz się komunikować, dasz radę! Ja czekam.” Bardzo ważne jest to aby nie zasypywać dziecka zbędnymi pytaniami. Jako osoby dorosłe jesteśmy bardzo niecierpliwi i właściwie od razu oczekujemy odpowiedzi. Proszę pamiętać, że dzieci z opóźnionym rozwojem mowy nie będą mogły nam odpowiedzieć od razu lub bez odpowiedniego narzędzia do komunikacji. Warto tutaj pamiętać o **regule 10 sekund**. Kiedy zadasz pytanie dziecku w myślach policz do 10 i dopiero powtórz pytanie 😊

Gdy się nie śpieszysz, obserwujesz, słuchasz i czekasz, dziecko może zainicjować interakcję!

Źródło: E. Weitzman, J. Greenberg „Razem uczymy się mówić”

Aktywne słuchanie i odpowiednia reakcja motywuje dziecko do dalszej konwersacji. Oznacza zwracanie uwagi na to, co dziecko mówi, tak byśmy mogli adekwatnie na to zareagować. Podczas słuchania staramy się nie przerywać dziecku, ani nie staramy się zakładać, że rozumiemy to co mówi zanim nie skończy. Słuchać możemy również dźwięków wydawanych przez dziecko. Dzieci z opóźnionym rozwojem mowy wydają z siebie całą gamę dźwięków, które przypisane są do konkretnych sytuacji.

Trudno się rozmawia, gdy słuchacz nie słucha.

Źródło: E. Weitzman, J. Greenberg „Razem uczymy się mówić”

Innymi ważnymi umiejętnościami jakie powinien posiadać partner komunikacyjny jest umiejętność podążania za dzieckiem. PODAŻASZ CZYLI ZWRACASZ UWAGĘ NA TO, CO INTERESUJE DZIECKO I TYM SIĘ KIERUJESZ. Jesteś empatyczny, czuły na potrzeby dziecka, czuły na jego zachowania.

Zamiast frustrować się tym, czego dziecko nie potrafi...

...skup się na tym, co mogłoby zrobić gdybyś za nim podążała.

Źródło: E. Weitzman, J. Greenberg „Razem uczymy się mówić”

ABY PODAŻAĆ ZA DZIECKIEM MOŻESZ:

➤ NAŚLADOWAĆ

Naśladowując podążasz za dzieckiem robiąc dokładnie to, co ono robi i mówi. Wiele dzieci otwiera się i dopiero zauważa nas partnerów komunikacyjnych gdy zaczynamy naśladować ich wokalizy, ruchy.

Obserwuj, czekaj, słuchaj, a następnie naśladowaj – dzieci uważają, że to świetna zabawa!

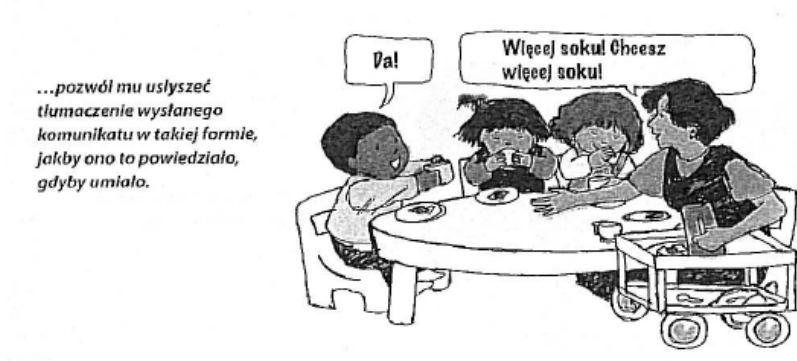
Źródło: E. Weitzman, J. Greenberg „Razem uczymy się mówić”

➤ INTERPRETOWAĆ

Interpretowanie czyli ubieranie w słowa tego, co jak sądzisz dziecko chce powiedzieć. Jest to bardzo ważne ponieważ dzięki temu dziecko czuje się wysłuchane i rozumiane.

Źródło: E. Weitzman, J. Greenberg „Razem uczymy się mówić”

Źródło: E. Weitzman, J. Greenberg „Razem uczymy się mówić”

➤ KOMENTOWAĆ

Komentarz jest reakcją na inicjowaną interakcję przez dziecko. Komentując dajemy do zrozumienia dziecku, że odebraliśmy jego komunikat, że zostało zrozumiane.

KOMENTARZ **NIE POWINIEN BYĆ PYTANIEM!!!**

NIE KOMENTUJ SŁOWAMI - „ŚWIETNIE” LUB „ŁADNIE MÓWISZ”

Sara pokazała Marii, że jej lalka ma mokre włosy. Maria podszala za nią, ale zadała pytanie sprawdzające, na które Sara nie miała ochoty odpowiadać.

Sara nie miała również ochoty reagować na polecenie.

Źródło: E. Weitzman, J. Greenberg „Razem uczymy się mówić”

➤ DOŁĄCZAĆ DO ZABAWY

Podczas dołączania do zabawy należy wykorzystać wszystkie kompetencje wcześniej opisane: naśladowanie, interpretowanie, komentowanie ale też czujną obserwację. Włączając się do zabawy należy pamiętać również o czekaniu na inicjatywę ze strony dziecka oraz uważnie słuchać jego komunikatów zarówno werbalnych jak i tych płynących z ciała.

Zabawa jest naturalną aktywnością podejmowaną przez dziecko. Dzieci z opóźnionym rozwojem mowy lub innymi deficytami często interesują się ograniczoną liczbą rzeczy, a przestrzeń do zabawy powinna być specjalnie dostosowana do ich potrzeb i możliwości. W zabawie z takim dzieckiem partner powinien poświęcić mu więcej uwagi, być czujnym. Obserwując zabawę dziecka często można mieć wrażenie, że ono wcale nas nie potrzebuje ponieważ jest tak bardzo pochłonięte manipulowaniem danym przedmiotem, przesypywaniem piasku, zrzucaniem klocków z blatu itp. Jednak nie jest to do końca prawdą. Takie dzieci często nie potrafią nawiązać z nami kontaktu, zaczepić nas i potrzebują naszego wsparcia by stać się naszym partnerem w zabawie. Wystarczy być uważnym obserwatorem by w sposób spontaniczny i nieinwazyjny dołączyć się do takiej zabawy. Czasem trzeba

zachęcić dziecko do podjęcia aktywności używając jego ulubionych zabawek. Aby zwrócić na siebie jego uwagę powinniśmy sami zacząć się nimi bawić. Można puszczać bańki, grać na instrumentach, czytać na głos ulubiony wierszyk, zakryć się kocem jak podczas zabawy w „a kuku” itp. Warto być przy tym ekspresyjnym, mówić ożywionym tonem. Takim zachowaniem można ściągnąć uwagę dziecka i wciągnąć go w zabawę, a potem dać mu przejąć kontrolę i czekać na jego spontaniczne reakcje.

Źródło: E. Weitzman, J. Greenberg „Razem uczymy się mówić”

Należy dostroić się do dziecka również pozycją naszego ciała – być z nim „**twarzą w twarz**”. Dostroić się do jego fizycznych możliwości. Bawić się na wysokości jego wzroku. Nie możemy bać się pobrudzić lub powyglądać, aby zwrócić na siebie uwagę dziecka 😊 Podczas zabawy zaczyna się spontaniczna komunikacja dziecka z partnerem. Wymiana komunikatów może mieć postać spojrzenia, gestu, słowa, dźwięku, zdania itp. Taka spontaniczna wymiana komunikatów/ interakcji to **naprzemienność**. Każdy z nas wie, że rozmowa to działanie naprzemienne. Podczas dialogu jedna osoba mówi, druga odpowiada. Tak jak pisałam wcześniej można to robić za pomocą spojrzenia, gestu, słowa, dźwięku, obrazka, zdania itp. Dla dzieci nie jest to takie oczywiste, one nie wiedzą często kiedy powinny przejąć inicjatywę w rozmowie lub zabawie, dlatego tak ważne jest wsparcie partnera i ćwiczenie tych umiejętności podczas zabawy, działań schematycznych. Możemy czytać wierszyk, śpiewać piosenkę, grać na instrumencie, puszczać bańki, zakrywać się kocem do zabawy w „a kuku”, budować wieżę z klocków, wydawać dźwięki – wokalizy, klaskać itp. Ważne jest by zabawy były bardzo

atrakcyjne dla dziecka ale również dostosowane do jego możliwości psychofizycznych. Ćwicząc rozpoczynamy aktywność i po jakimś czasie przerywamy ją- robiąc **pauzę**, która będzie wyznaczała przestrzeń dla dziecka na włączenie się. Nasze czekanie będzie dla dziecka jasną wskazówką, że minęła nasza kolej i nadeszła jego. Dziecko po jakimś czasie regularnych ćwiczeń zauważy, że powinno dołączyć się w odpowiednim momencie (podczas pauzy) . Możemy również słownie przypomnieć dziecku o jego kolejności mówiąc „ teraz, Ty”. W odpowiedzi dziecko może zaprezentować nam różne zachowania komunikacyjne (uśmiech, płacz, machanie rączkami, komunikat słowny, naciśnięcie komunikatora z odpowiednim komunikatem itp.) , które będą odpowiedzią/ prośbą o kontynuację lub zaprzestanie zabawy. Sposobem na zachęcanie do dalszej komunikacji jest reagowanie na każdy słowny lub niewerbalny komunikat.

Strategia naprzemienności

Oto przykłady strategii ćwiczenia naprzemienności podczas zabawy:

1. Budowanie modelu naprzemiennego - śpiewanie

Pomoce: komunikator talkingBrix

Przebieg:

1. Terapeuta siada naprzeciwko dziecko pokazując mu podkładkę z komunikatorem.
2. Terapeuta mówi : „ *Będziemy śpiewać*”
3. Terapeuta zaczyna śpiewać piosenkę „ *Czy jest ze mną chłopiec , co na imię Wojtek ma?*”- słowa piosenki wymyśla sam, ważne jest aby się rymowały oraz zaczynały od „*Czy jest ze mną chłopiec co brązowe oczy ma/ mamę Asię ma/ osiem lat ma itd.*
4. Na komunikatorze jest nagrana dalsza część piosenki „ *Tak, tak jestem tu Wojtek to właśnie ja*”
5. Wojtek powinien nacisnąć komunikator gdy terapeuta skończy śpiewać swoją część. Jeśli tego nie robi, modelujemy jego ręką tą czynność.
6. Śpiewamy z chłopcem dopóki widzimy jego zainteresowanie.
7. Podkładka z komunikatorem powinna być umieszczona między terapeuta, a dzieckiem na podłodze.

Zachowanie docelowe: Dziecko rozumie naprzemienność, czeka na swoją kolej, wyczekuje reakcji partnera.

2. Budowanie modelu naprzemiennego - wokalizacje

Pomoce: brak

Przebieg:

1. Terapeuta jest uważny i skoncentrowany na dziecku.
2. Jeśli dziecko rozpoczyna wokalizować, terapeuta wzmacnia to zachowanie poprzez nazwanie *O, Dominik Ty mówisz* i naśladowanie :uuuuuu....
3. Następnie gdy chłopiec kończy śpiewaną wokalizację, terapeuta mówi : *Teraz Aneta* i wokalizuje w sposób najbardziej zbliżony do wokalizacji chłopca.
4. Następnie Terapeuta zaznacza *Teraz Dominik* i dotyka dłonią ramienia chłopca.
5. Sytuacja naprzemiennego wokalizowania powtarza się do momentu, gdy terapeuta widzi zmęczenie, wycofanie się chłopca z chęci uczestnictwa w aktywności.

Zachowanie docelowe: chłopiec wyczekuje na swoją kolej, wokalizuje, gdy terapeuta mówi : *Teraz, Ty Dominik.*

Rola partnera komunikacyjnego w procesie komunikacji jest bardzo duża. Tak naprawdę wszystko zależy od jego kompetencji. W zależności od tego jak on poprowadzi dziecko, w jaki sposób będzie się z nim bawił, mówił do niego nauczy go interakcji z innymi. Odpowiednio przeszkolony partner komunikacyjny będzie cechował się dużą wrażliwością na użytkownika AAC.

Opracowała: Aneta Joanna Kopeć

Bibliografia:

- M. Nosko- Goszczyńska „AAC dla każdego. Poradnik dla rodziców i terapeutów
E. Weitzman, J. Greenberg „Razem uczy się mówić”

Opracowanie powstało dzięki wsparciu finansowemu m.st. Warszawy Dzielnica Ochota w ramach projektu: Wspieranie komunikacji dzieci niepełnosprawnych z otoczeniem z zastosowaniem metod AAC w ośrodku dla dzieci niewidomych ze sprzężoną niepełnosprawnością w Stowarzyszeniu Tęcza.